

*В. М. Безпозованна,
заступник головного лікаря, Державний заклад "Клінічна
поліклініка № 1" Державного управління справами,
аспірант Національної академії державного управління при
Президенті України*

ПРАВО НА МЕДИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС МЕДИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ (ДО ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ)

У статті розглядається питання права на медичну діяльність і правовий статус медичних організацій у контексті проблеми державного регулювання прав медичних працівників.

The article is considered an issue on the right to medical activity and legal status of health care organizations in the context of the problem concerning the state regulation of health professionals' rights.

Aliis inserviando ipse consumidor

ВСТУП

Державна політика в галузі охорони здоров'я спрямована на підвищення рівня здоров'я, поліпшення якості життя і збереження генофонду українського народу. Її реалізація має забезпечити доступність кваліфікованої медичної допомоги кожному громадянину України, сприяти запровадженню нових ефективних механізмів фінансування та управління галуззю, створенню умов для формування здорового способу життя.

Однією із важливих складових успішного функціонування охорони здоров'я є кадрова політика. Стратегічним документом — Концепцією розвитку охорони здоров'я населення України — передбачено реформування кадрової політики, яка має бути спрямована на вдосконалення системи кадрового забезпечення галузі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У системі Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) України зайнято 1,1 млн працівників різного профілю. Провідну роль в організації та наданні медичної допомоги відіграють лікарі та їх помічники — середні медичні працівники. На початок 2010 р. в закладах охорони здоров'я було зайнято 200 тис. лікарів. Чисельність молодших спеціалістів із середньою медичною освітою становила 486 тис. Співвідношення лікарів і молодших спеціалістів із середньою освітою становить 1 : 2,5 [5, с. 165—166].

Під медичною діяльністю розуміємо діагностику захворювань з використанням суб'єктивних і об'єктивних методів дослідження (виявлення скарг, збір анамнезу життя і хвороби, аналіз даних обстеження, інструментальних, лабораторних та інших методів дослідження), лікування (медикаментозне, хірургічне, фізіотерапевтичне) та реабілітація (відновлення

втрачених в результаті захворювання функцій органів і систем) хворих.

Законодавством визначається приватна медична практика як вид медичної діяльності з надання медичних послуг медичними працівниками поза закладами державної системи охорони здоров'я за рахунок особистих коштів громадян або коштів підприємств, установ і організацій, у тому числі страхових медичних організацій у відповідності з укладеними договорами.

Під народною медициною розуміють методи оздоровлення, профілактики, діагностики та лікування, які засновані на досвіді багатьох поколінь людей та збережені в народних традиціях, але не зареєстровані у порядку, встановленому законодавством України.

Особами (суб'єктами), медичної діяльності можуть бути [3]:

— лікарі — особи, які закінчили вищі медичні навчальні заклади і отримали диплом державного зразка за відповідними спеціальностями;

— студенти вищих і середніх медичних навчальних закладів у особливому порядку, встановленому відповідним органом виконавчої влади в галузі охорони здоров'я;

— особи, які мають незакінчену вищу медичну освіту;

— середній медичний персонал — особи, які закінчили медичні середні спеціальні навчальні заклади і які отримали диплом фельдшери або медичної сестри;

— особи, які отримали медичну підготовку в іноземних державах у порядку, встановленому законодавством України;

— громадяни України, які отримали диплом цілителя у порядку, встановленому законодавством України.

Таким чином, право на медичну і фармацевтичну діяльність в Україні мають особи, які отримали вищу або

середню медичну та фармацевтичну освіту, які мають диплом і спеціальне звання, а також сертифікат спеціаліста та ліцензію на здійснення медичної або фармацевтичної практики.

Сертифікат спеціаліста видається на основі післядипломної професійної освіти (ординатура) або спеціальної освіти (підвищення кваліфікації, спеціалізація).

Лікарі під час їх навчання в закладах державної системи охорони здоров'я мають право на роботу в цих установах під контролем медичного персоналу, який несе відповідальність за їх професійну підготовку. Студенти вищих і середніх медичних навчальних закладів допускаються до участі в наданні медичної допомоги громадянам у відповідності з програмами навчання під контролем медичного персоналу, який несе відповідальність за їх професійну підготовку в порядку, встановленому МОЗ України.

Особи, які не мають закінченої вищої або фармацевтичної освіти, можуть бути допущені до медичної або фармацевтичної діяльності на посадах працівників із середньою медичною освітою в порядку, встановленому МОЗ України.

Лікарі та провізори, які не працювали за своєю спеціальністю понад п'ять років, можуть бути допущені до практичної медичної або фармацевтичної діяльності після проходження перепідготовки у відповідних навчальних закладах.

Особи, які отримали медичну і фармацевтичну підготовку в іноземних державах, допускаються до медичної або фармацевтичної діяльності після складання іспиту у відповідних навчальних закладах України у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, а також після отримання ліцензії на здійснення медичної або фармацевтичної практики, якщо інше не передбачено міжнародними угодами України.

Особи, які незаконно займаються медичною або фармацевтичною практикою, несуть кримінальну відповідальність у відповідності із законодавством України.

Право на діяльність у сфері народної медицини мають громадяни України, які отримали диплом цілителя, що видається відповідними органами державної влади в галузі охорони здоров'я.

Медична діяльність включає виконання медичних робіт і послуг з надання долікарської, швидкої та невідкладної, амбулаторно-поліклінічної, санаторно-курортної, стаціонарної (у тому числі доротовартійної спеціалізованої) медичної допомоги за відповідними медичними спеціальностями, включаючи проведення профілактичних медичних, діагностичних і лікувальних заходів та медичних експертів, використання методів традиційної медицини, а також загатівлю органів і тканин з медичними цілями.

Медичні й фармацевтичні працівники мають право на [2, с. 33—38]:

— забезпечення їх діяльності у відповідності до умов охорони праці;

— роботу за трудовим договором (контрактом), у тому числі за межами України;

— захист своєї професійної честі та гідності;

— отримання кваліфікаційних категорій відповідно з досягнутим рівнем теоретичної та практичної підготовки;

— удосконалення професійних знань;

— перепідготовки за неможливості виконувати професійні обов'язки за станом здоров'я, а також у випадку звільнення працівника у зв'язку із скороченням чисельності або штату, ліквідації підприємств, закладів і установ у відповідності із законодавством України;

— страхування професійної помилки, в результаті якої спричинено шкоду або збитки здоров'ю громадянина, що не пов'язано з недбалістю або халатним виконанням ними професійних обов'язків;

— безперешкодне і безкоштовне використання засобів зв'язку, які належать підприємствам, установам, організаціям або громадянам, а також будь-якого наявного виду транспорту для перевезення громадянина до найближчого лікувально-профілактичного закладу у випадках, які загрожують його життю.

Право на медичну допомогу та охорону здоров'я є базовим в системі соціальних прав людини. Здоров'я населення в цілому і кожної людини зокрема як члена суспільства має визначальне значення для існування і розвитку держави. Згідно із Загальною Декларацією прав людини обов'язком держави є піклування про здоров'я людини і забезпечення його охорони. Як стверджує Н.Б. Болотіна, думку якої автор повністю поділяє, ядром охорони здоров'я виступають медичні відносини, які виникають між пацієнтом і лікарем (медичним працівником) з приводу надання медичної допомоги. Медичні відносини регулюються Конституцією України, Основами законодавства України про охорону здоров'я, Законами України та цілим рядом інших нормативно-правових актів [3, с. 3].

На сьогоднішній день взаємовідносини пацієнта і лікаря в Україні регулюються низкою нормативно-правових актів, найважливішими з яких є Конституція України (як Основний Закон держави) та "Основи законодавства України про охорону здоров'я" (далі — Основи) [4].

Ми поділяємо думку тих дослідників, які стверджують, що юридична відповідальність лікаря за його професійні правопорушення — поняття надзвичайно широке. Сюди входить кримінальна, цивільно-правова, матеріальна та адміністративна відповідальність.

Відповідно до Основ медичний працівник несе відповідальність перед законом за [4]:

— заняття медичною та фармацевтичною діяльністю без наявності відповідної ліцензії (ст. 17 Основи);

— несвоєчасне та неякісне надання медичної допомоги (відповідають органи влади і лікувально-профілактичні заклади, а не медичні працівники як фізичні особи);

— ненадання медичної допомоги (ст. 39 Основ);

— порушення лікарської таємниці (ст. 40 Основ);

— порушення умов медичного втручання (ст. 42—43 Основ);

— схиляння до задачі крові (ст. 46 Основ).

Як зазначалося вище, лікар за ті чи інші порушення може нести:

— адміністративну відповідальність — вид юридичної відповідальності за адміністративне правопорушення. Розглядається в судовому порядку за адміністративним провадженням;

— дисциплінарну відповідальність — форма впливу на порушника трудової та виробничої дисципліни у вигляді дисциплінарного стягнення: догана, переведення на нижчеоплачувану роботу, звільнення;

— цивільну або цивільно-правову відповідальність — вид юридичної відповідальності, за якої до правопорушника використовуються заходи, що встановлені законом або угодою. Дані заходи полягають у компенсації збитків, сплаті штрафу, пені тощо. Цивільна відповідальність поширюється як на фізичних осіб (громадян), так і на осіб юридичних (лікувально-профілактичні заклади);

— кримінальна відповідальність — вид відповідальності, який регулюється Кримінальним кодексом України.

Здійснений автором комплексний аналіз літературних джерел за темою дослідження дає право стверджувати, що останніми роками особливо гостро відчувається проблема юридичної захищеності лікарів.

Характеризуючи правовий статус лікаря, слід розрізнити [1]:

— правовий статус лікаря як медичного працівника;

— правовий статус лікаря як лікаря-спеціаліста, який є ознакою належності особи до лікарської професії;

— правовий статус лікаря як працівника закладу охорони здоров'я, що обіймає лікарську посаду у цьому закладі;

— правовий статус лікаря, що здійснює медичну практику як суб'єкт підприємницької діяльності;

— правовий статус лікувального лікаря;

— правовий статус лікаря як керівника закладу охорони здоров'я (генерального директора, директора, головного лікаря), який зумовлюється специфікою виконуваних функцій.

Відповідно до ст. 16 Основ, незалежно від юридичного статусу закладу охорони здоров'я, керівництво ним може здійснювати тільки особа, яка відповідає встановленим державою єдиним кваліфікаційним вимогам.

У процесі здійснення своєї діяльності керівники закладу охорони здоров'я доводиться створювати належні виробничі умови, приймати рішення з кадрових питань, розпоряджатися матеріальними цінностями закладу тощо. Це викликає необхідність знання керівником закладу охорони здоров'я основ цивільного, господарського, фінансового, трудового права і, безперечно, законодавства у сфері охорони здоров'я.

Слід наголосити на тому, що керівникам лікувально-профілактичних закладів доводиться приділяти достатньо уваги запобіганню ситуацій, які провокують певні порушення або ж ускладнюють захист порушених прав.

Проведення медичної діяльності можливе з утворенням юридичної особи а також приватнопрактикуючим лікарем без створення юридичної особи.

Під юридичною особою визнається організація, яка має у власності, господарському веденні та оперативному управлінні відокремлене майно і відповідає за своїми обов'язками цим майном, може від свого імені набувати і здійснювати майнові та особисті немайнові права, обов'язки. Юридичні особи повинні мати самостійний баланс або кошторис.

Юридичними особами можуть бути організації, діяльність яких передбачає

отримання прибутку у якості основної мети своєї діяльності (комерційної організації) або такі, що не передбачають отримання прибутку і не розподіляють прибуток між учасниками (некомерційної організації).

Юридична особа підлягає державній реєстрації в органах юстиції у порядку, визначеному законом про реєстрацію юридичних осіб. Дані державної реєстрації, у тому числі організації фірмова назва для комерційних, включаються до єдиного державного реєстру юридичних осіб, що відкритий для загального ознайомлення.

Багато медичних організацій створені як установи. Установою визнається організація, створена власником для здійснення управлінських, соціально-культурних або інших функцій некомерційного характеру, яка фінансується власником повністю або частково. Установи створюються для певної діяльності некомерційного характеру власником майна, у тому числі державою, юридичними та фізичними особами. Установа може бути створена кількома власниками.

Установчим документом установи, як правило, є статут, затверджений власником. Установа — єдиний вид некомерційної організації, що не є власником свого майна.

Окремими видами діяльності, перелік яких визначається законом, юридична особа може займатися тільки на основі спеціального дозволу (ліцензії). На сьогоднішній день для здійснення медичної діяльності необхідно отримання ліцензії (ліцензуючий орган — МОЗ України). Право юридичної особи здійснювати діяльність, на реалізацію якої необхідно отримання ліцензії, виникає з моменту отримання такої ліцензії або в зазначений в ній термін і втрачається після закінчення терміну її чинності, якщо іншого не визначено законом або іншими правовими актами [3].

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження, виконаного на основі комплексного аналізу й теоретичного осмислення низки літературних джерел українських і російських авторів, обгрунтовано питання права на медичну діяльність і правовий статус медичних організацій у контексті проблеми державного регулювання прав медичних працівників.

Література:

1. Гревцова Р.Ю. Правовий статус лікаря в Україні // Управління закладом охорони здоров'я. — 2007. — № 2. — С. 10—18.
2. Леонтьев О.В. Юридические основы медицинской деятельности: учеб. пособие / О.В. Леонтьев. — 2-е изд., испр. и доп. — СПб.: СпецДит, 2006. — 128 с.
3. Медичне право України: Збірник нормативно-правових актів / Упоряд. і наук. ред. Н.Б. Болотіна. — Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. — 412 с.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листоп. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 4.
5. Панорама охорони здоров'я населення України / А.В. Пίδαєв, О.Ф. Возіанов, В.Ф. Москаленко, В.М. Пономаренко та ін. — К.: Здоров'я, 2003. — 396 с.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2010 р.